

Kuntalaisten asialla

AVOIMUUDEN JA JULKISUUDEN MERKITYS PAIKALLISDEMOKRATIALLE

Sisällys

KANSALAISIA PALVELEMASSA, OMISSA ROOLEISSA. 5

Kunta- ja aluehallinto on asukkaita varten	6
Media avaa asioita lukijoilleen	7
Hallinnolla ja medialla on sama päämäärä	8
Tietoa jakamalla osallistuu keskusteluun.....	9
Kansalaisilla on oikeus ottaa vastaan tietoa.....	10
Lehdistönvapaus on tärkeää kansalaisille	11
Suomi on luottamusyhteiskunta.....	12
Uutiserämaat uhkaavat demokratiaa ja tiedon huoltovarmuutta . .	13
Yleisölupaus sitoo mediaa.....	14

JOURNALISTISET MEDIAT TOIMIVAT VASTUULLISESTI.....15

Mikä erottaa journalismin muusta viestinnästä?	16
Journalistin ohjeet sääntelevät etiikkaa.....	17
Haastateltavalla on oikeus tarkastaa lausumansa	18
Lähdesuoja turvaa epäkohtien esilletulon	19
Toimitukset päättävät sisällöistä itse	20
Journalistinen media eroaa somesta	21

JULKISET TIEDOT OVAT JOKAISEN OIKEUS 22

Viranomaisten asiakirjat ovat lähtökohtaisesti julkisia	23
Laki velvoittaa viranomaisia jakamaan tietoa	24
Tietopyynnön voi tehdä kuka tahansa.....	25
Tiedot on luovutettava viivytyksettä	26

1. painos

Uutismedian liitto

Tekstit: Susanna Ahonen, Johanna Haapiainen-Makkonen,
Jukka Holmberg ja Ismo Huhtanen

Taitto: Elina Kuismen

Paino: PunaMusta Oy, Joensuu 2025

ISBN 978-952-7095-06-5 (nid.)

ISBN 978-952-7095-07-2 (pdf)

www.uutismediat.fi

Hyvä lukija

Kuntien ja hyvinvointialueiden päättäjät ja viranhaltijat ovat läheisesti tekemisissä paikallisten uutismedioiden edustajien kanssa. Yleensä kanssakäyminen ja yhteistyö sujuvat mutkattomasti. Tuloksena on kuntalaisia palvelevia uutisia ja muita juttuja julkisista palveluista ja demokraattisesta päätöksenteosta.

Kunnat ja uudet sosiaali- ja terveysalueet hakevat toimintatapoihinsa malleja yksityiseltä sektorilta ja yritysmaailmasta. Tässä on paljon hyvääkin, mutta julkisuusnäkökulmasta on tärkeä ymmärtää avoimuuden merkitys paikallisdemokratialle.

Julkisen sektorin palveluista ja päätöksenteosta on voitava keskustella avoimesti. Tähän velvoittaa jo lainsäädäntökin. Kansalaisilla on oikeus saada tietoa kesken-eräisistäkin asioista.

Vastuullinen journalistinen media tuottaa luotettavaa tietoa ja välittää sitä kansalaisille. Ilman paikallisia medioita syntyisi uutiserämaita, joissa tiedonkulku olisi sosiaalisen median ja epämääräisten verkkopalvelujen varassa.

Kun sekä julkisissa organisaatioissa että tiedotusvälineissä tunnetaan toistensa toiminnan tavat ja tarkoitukset, paranee mahdollisuus hyvään yhteistyöhön. Kunnat, hyvinvointialueet ja media ovat omissa rooleissaan samalla asialla, asukkaita palvelemaan. Tätä näkökulmaa pyrimme avaamaan tässä oppaassa.

Julkaisun tekstit ovat Uutismedian liiton asiantuntijoiden tuottamia. Kiitokset myös Eero Hyvöselle, Minna Karhuselle ja Olli Mäenpäälle kommenteistanne osioiden alkusivuilla.

Jukka Holmberg

liittojohtaja, Uutismedian liitto

Uutismedian liitto on sanoma-lehtien ja kaupunkilehtien julkaisijoiden ja muiden yksityisten uutismedioiden toimialajärjestö. Vahvistamme uutismedian elinvoimaisuutta, tuotamme tietoa ja toimimme informaatio- ja medialukutaidon sekä luotettavan mediasisällön puolesta.

Kuntalaisten asialla -oppaan sähköisen version – myös ruotsiksi –
löydät osoitteesta www.uutismediat.fi/kuntalaisten-asialla.

Kansalaisia palvelemassa, omissa rooleissa

” Päätösten rinnalle tarvitaan avointa viestintää. Kuntien ja median yhteistyö auttaa kuntalaisia ymmärtämään, mistä päätetään ja miksi. Näin vahvistuvat luottamus, osallisuus ja paikallisdemokratia.

MINNA KARHUNEN
TOIMITUSJOHTAJA
KUNTALIITTO

KUVA: KIMMO METSÄRANTA

Kunta- ja aluehallinto on asukkaita varten

Kunnat ja hyvinvointialueet on perustettu huolehtimaan alueidensa asukkaiden palveluista. Hyvinvointialueet vastaavat sosiaali- ja terveyspalveluista ja pelastustoimesta, kunnat kaikista muista kunnallisista palveluista.

Kuntien ja hyvinvointialueiden toiminta on julkista, verovaroin rahoitettavaa palvelua, josta päätetään demokraattisesti. Siten niiden päätöksentekokoelimiin kohdistuu suuri julkisuuden vaatimus.

Journalistinen media auttaa ihmisiä ymmärtämään, kuinka kuntien ja hyvinvointialueiden viranhaltijat ja vaaleilla valitut luottamushenkilöt tärkeää tehtäväänsä hoitavat.

Kun kansalaiset ymmärtävät, miten päätökset syntyvät ja miten ne vaikuttavat heidän arkeensa, he voivat osallistua aktiivisemmin yhteiskunnalliseen keskusteluun ja vaikuttaa päätöksentekoon. Tämä vahvistaa demokratiaa ja yhteisöllisyyttä.

***Kuntien ja hyvinvointialueiden
pätöksentekokoelimiin kohdistuu
suuri julkisuuden vaatimus.***

Media avaa asioita lukijoilleen

Journalistinen media avaa kuntien ja hyvinvointialueiden toimintaa lukijoilleen eli alueen asukkaille. Median tehtävä on tehdä monimutkaisista hallinnollisista prosesseista ja päätöksistä kansalaisille näkyviä ja ymmärrettäviä. Tätä kautta tiedotusvälineet lisäävät läpinäkyvyyttä ja luottamusta hallinnon toimintaan.

Paikalliset mediat ovat tärkeä osa ihmisten arkea. Ne tarjoavat tietoa, joka on konkreettista, läheistä ja suoraan vaikuttavaa. Niiden uutisoinnissa korostuvat asiat, jotka liittyvät esimerkiksi alueen kouluihin, terveystalveihin, päiväkoteihin, kaavoitukseen, liikennejärjestelyihin ja tapahtumiin. Paikalliset mediat vahvistavat kansalaisten osallisuutta ja mahdollisuuksia vaikuttaa omaan yhteisöön.

Media toimii eräänlaisena sillanrakentajana julkisen hallinnon ja kansalaisten välillä, tuoden esiin päätösten taustat, vaikutukset ja niiden merkityksen arjessa. Ilman journalistista tiedonvälitystä monien tärkeiden asioiden ymmärtäminen voisi jäädä puutteelliseksi, mikä heikentäisi yhteiskunnallista osallistumista.

Suomalaisista 90 prosenttia pitää kotimaisen vapaan journalistisen median tuottaman luotettavan tiedon merkitystä tärkeänä toimivalle demokratialle. Peräti 72 prosenttia arvioi merkityksen erittäin tärkeäksi.

Hallinnolla ja medialla on sama päämäärä

Vaikka julkinen hallinto ja media toimivat eri rooleissa, molemmat pyrkivät palvelemaan kansalaisia. Media ei voi tehdä hallinnon tehtäviä eikä hallinto voi hoitaa median roolia, mutta hyvällä yhteistyöllä ne voivat auttaa kansalaisia ymmärtämään julkisen sektorin toimintaa ja päätöksiä: sitä, mitä kunnissa ja hyvinvointialueilla tapahtuu ja miksi.

Kun kansalaiset saavat luotettavaa ja ajantasaista tietoa julkisesta sektorista, paranee päätöksenteon läpinäkyvyys. Tämä lisää luottamusta yhteiskunnan instituutioihin ja vahvistaa paikallista demokratiaa.

Media ei pelkästään raportoi tapahtumia, vaan se etsii lukijoilleen merkityksellistä tietoa ja uutisaiheita omaehtoisesti. Se toimii aktiivisesti osana demokraattista yhteiskuntaa huolehtien kansalaisten tiedonsaantioikeuden toteutumisesta.

Hallinto ja media voivat yhdessä auttaa kansalaisia ymmärtämään julkisen sektorin toimintaa ja päätöksiä.

Tietoa jakamalla osallistuu keskusteluun

Tiedon jakaminen omalla vastuulla olevista asioista palvelee kansalaisia ja hyödyttää yleensä myös tietojen esittäjää. Osallistumalla julkiseen keskusteluun omilla argumenteilla ja mielipiteillä päättäjät voivat saada niille ymmärrystä ja kannatusta.

Tietoa jakava päättäjät on aktiivinen osallistuja julkisessa keskustelussa. Tietoa panttaava sen sijaan jättää julkisuuden muiden käsiin, ja hänen näkökulmansa saattaa jäädä kokonaan pois. Asia, jota ei kerrota, ei voi päästä julki.

Toimitukset ottavat mielellään vastaan myös juttuaiheita ja mielipidekirjoituksia. Niitä kannattaa tarjota harkittavaksi.

Jos juttuihin jää olennaisia asiavirheitä, lehdet ovat sitoutuneet ne oikaisemaan. Oikaisupyynnöt on hyvä lähettää tiettyyn toimituksen ilmoittamaan osoitteeseen.

Kansalaisilla on oikeus ottaa vastaan tietoa

Suomessa kansalaisilla on perustuslain takaama sananvapaus, johon kuuluu oikeus vastaanottaa vapaasti tietoa. Journalistinen media varmistaa osaltaan, että tämä oikeus toteutuu. Paikallisella ja alueellisella tasolla se tarkoittaa luotettavan ja ajantasaisen tiedon tarjoamista muun muassa kuntien ja hyvinvointialueiden toiminnasta.

Demokraattisessa oikeusvaltiossa valta kuuluu kansalaisille. He kykenevät käyttämään valtaansa sitä paremmin, mitä paremmin koulutettuja ja informoituja he ovat. Julkisen hallinnon julkisuusperiaate ja sen noudattaminen ovat keskeinen edellytys demokratian toteutumiselle.

Ilman tietoa julkisesta päätöksenteosta ja julkisen hallinnon toiminnasta kansalaisten osallisuus yhteiskunnassa jää vajaaksi.

Kansalaiset kykenevät käyttämään valtaansa sitä paremmin, mitä paremmin koulutettuja ja informoituja he ovat.

Lehdistönvapaus on tärkeää kansalaisille

Suomen lehdistönvapaus on ollut pitkään yksi maailman parhaista. Toimittajat ilman rajoja -järjestön vuoden 2025 mittauksessa Suomi sijoittui 180 valtion joukossa viidenneksi. Media voi toimia Suomessa vapaasti ilman valtion tai poliittisen ja taloudellisen vallan käyttäjien rajoitteita. Vapauden merkitys on helppo havaita, kun naapurimaana on erittäin huonon lehdistönvapauden Venäjä (sijoitus 171.).

Hyvä lehdistönvapaus yhdistyy toimivaan demokratiaan, oikeusvaltioon, korruption vähäisyyteen, kansalaisten luottamukseen ja medialukutaitoon. Näissä kaikissa Suomi on tutkitusti maailman huippua. Yhteiskunnan perusasioiden kunnossa oleminen selittää, miksi Suomi on todettu useita vuosia peräkkäin maailman onnellisimmaksi maaksi.

Lehdistönvapaus on tärkeää ennen kaikkea kansalaisille. Kun media voi toimia vapaasti ja journalistit uskaltavat tehdä työtään, kansalaiset saavat luotettavaa tietoa. Sen pohjalta he voivat muodostaa ja ilmaista oman mielipiteensä vapaasti.

Ainoat hyvän lehdistönvapauden maat maailmassa:

1. Norja
2. Viro
3. Alankomaat
4. Ruotsi
5. Suomi
6. Tanska
7. Irlanti

*Lehdistönvapausindeksi 2025
www.toimittajatilmanrajoja.fi*

Suomi on luottamusyhteiskunta

Suomalaisen yhteiskunnan suurin vahvuus on luottamus. Suomalaiset luottavat yhteiskunnan instituutioihin. Suomalaiset luottavat myös toisiinsa.

Vapaa media on olennainen osa suomalaista luottamusyhteiskuntaa. Luotettava ja riippumaton media lisää kansalaisten luottamusta hallintoon ja päätöksentekoon, eli julkisen vallan käyttöön, mikä vahvistaa yhteiskunnan toimivuutta.

Media vahvistaa luottamusta silloinkin, kun se kertoo epäkohdista. Kun kansalaiset voivat luottaa, että media kertoo myös ongelmista ja väärinkäytöksistä, heidän luottamuksensa yhteiskunnan toimintaan kasvaa. Kun pieniltäkin tuntuvat rikkeet raportoidaan, syntyy luottamus, että myös suuremmat vääryydet paljastetaan. Avoimuus vahvistaa luottamusta yhteiskunnassa, ja mahdollisuus julkituloon ehkäisee tehokkaasti väärinkäytöksiltä.

Suomalaisten luottamus uutisiin on maailman huippua. 75 prosenttia suomalaisista luottaa seuraamiinsa uutisiin. Merkittävimpinä väärän ja harhaanjohtavan lähteenä suomalaiset pitävät sosiaalisia medioita, kärjessä TikTok, X ja Facebook.

*Digital News Report 2025,
Oxfordin yliopiston Reuters-
instituutti*

Uutiserämaat uhkaavat demokratiaa ja tiedon huoltovarmuutta

Toimiva, avoin demokratia tarvitsee vapaata ja moniäänistä mediaa sekä valtakunnallisella, alueellisella että paikallisella tasolla. Riippumattomat uutismediat kattavat Suomen toistaiseksi suhteellisen hyvin, mutta journalismin kustantamisen vaikeutuminen uhkaa muuttaa tilanteen.

Pahimmillaan yhteiskuntaan voi syntyä uutiseräkaita, joissa paikallista päätöksentekoa ei seuraa ja raportoi yksikään journalistinen media. Demokratia ja kansalaisten osallistuminen rapautuvat nopeasti, jos kansalaiset eivät saa riittävästi tietoa päätöksenteosta ja sen vaikutuksista. Samalla vaarantuu kansakunnan turvallisuutta vahvistava tiedon huoltovarmuus.

Riippumattoman journalismin toimintaedellytysten turvaaminen on koko yhteiskunnan asia. Kuntien päätöksillä paikallismedian elinvoimaa voidaan myös heikentää. Jos kunta ryhtyy itse tuottamaan uutismedian kaltaista verkkojulkaisua, kuntaviestinnän ja journalismin roolit sekoittuvat. Etenkin pienemmillä paikkakunnilla kunnan oma verkkomedia voi kaventaa paikallismedian tulomahdollisuuksia lehtikuolemaan saakka.

Yhdysvalloissa on huomattu, miten paikallisen ja alueellisen lehdistön kuolema on heikentänyt kansalaisten tietotasoa ja paikallisen päätöksenteon laatua. Ammattimaisen journalismin katoaminen antaa tilaa huhuille ja salaliittoteorioille sekä vieraiden valtioiden informaatiovaikuttamiselle.

*Financing Dies in Darkness?
The Impact of Newspaper
Closures on Public Finance.
Hutchins Center Working
Paper #44, 2018*

Yleisö lupaus sitoo mediaa

Tiedotusvälineet elävät yleisönsä luottamuksesta. Ne ovat sitoutuneet kertomaan lukijoilleen, kuuntelijoilleen ja katsojilleen asiat niin kuin ne ovat.

Journalistin ohjeisiin sitoutuneet tiedotusvälineet pyrkivät kertomaan asiat totuudenmukaisesti, tarkistavat faktat ja oikaisevat virheet. Ne antavat tarvittaessa vastineoikeuden ja usein myös mahdollisuuden keskustella yleisönosastolla ja verkkolehden kommenttiosioissa.

Ilman kansalaisten luottamusta ei yksikään media pysty toimimaan. Jos luottamus menee, sen mukana menee koko liiketoiminta. Siksi tietojen oikeellisuudesta pidetään tiukasti kiinni.

Olennainen osa yleisölupausta on journalismin riippumattomuuden varjeleminen. Yleisön on voitava luottaa, että julkaisupäätökset tehdään aina toimituksissa ja että niistä kannetaan vastuu päätoimittajan johdolla.

***Journalismin riippumattomuuden
varjeleminen on olennainen
osa yleisölupausta.***

Journalistiset mediat toimivat vastuullisesti

” Julkisen sanan neuvoston (JSN) jäsenmedioiden vastuullinen toiminta tarkoittaa myös vastuunalaisuutta. Kuka tahansa voi kannella JSN:lle, jos epäilee hyvää journalistista tapaa rikotun. Tämä asettaa journalismin riman korkeammalle kuin lainsäädäntö vaatii.

EERO HYVÖNEN
PUHEENJOHTAJA
JULKISEN SANAN NEUVOSTO

KUVA: EPPU KITULA

Mikä erottaa journalismin muusta viestinnästä?

Journalismi on yhteiskunnallista palvelua. Sen tehtävä on tuottaa, tarkistaa ja julkaista tietoa, joka on merkityksellistä yleisölle eli asukkaille, päättäjille ja yhteisöille.

Journalismi toimii ”vallan vahtikoirana”. Se seuraa, miten valtaa käytetään – myös kunnissa ja hyvinvointialueilla. Kansalaisten on olennaista tietää, mitä heidän valtuuttamanaan päätetään ja mihin yhteisiä varoja käytetään. Riippumaton media tuo esiin myös vaikeita aiheita, mikä auttaa kehittämään palveluita ja päätöksentekoa sekä korjaamaan yhteiskunnan epäkohtia.

Vastuulliset tiedotusvälineet eivät julkaise huhuja tai mielipiteitä faktoina. Journalistit tarkistavat lähteet ja faktat, vertailevat tietoja ja pyrkivät esittämään asiat tasapuolisesti. Tämä erottaa journalismin monista muista verkon ja sosiaalisen median sisällöistä.

Kaikki vastuulliset uutismediat kuuluvat Julkisen sanan neuvostoon ja noudattavat Journalistin ohjeita. Tämä tarkoittaa sitoutumista totuudenmukaisuuteen, eettisiin toimintatapoihin ja vastuun kantamista virheistä.

Journalistit tarkistavat lähteet ja faktat, vertailevat tietoja ja pyrkivät esittämään asiat tasapuolisesti.

Journalistin ohjeet sääntelevät etiikkaa

Vastuullinen media rakentaa luottamusta kuntalaisten ja hallinnon välillä. Julkisen sanan neuvosto ja Journalistin ohjeet takaavat, että tiedotusväline toimii vastuullisesti myös silloin, kun se käsittelee vaikeita aiheita kunnissa tai hyvinvointialueilla.

Journalistin ohjeet ovat kokoelma eettisiä sääntöjä ja periaatteita, joita vastuulliset tiedotusvälineet noudattavat julkaisutoiminnassaan. Ohjeissa on 37 kohtaa, jotka ohjaavat esimerkiksi sitä, miten tietoja tarkistetaan, miten haastateltavia kohdellaan, miten virheet korjataan ja miten yksityisyyttä kunnioitetaan. Kaikki Uutismedian liiton jäsenmediat ovat sitoutuneet Journalistin ohjeisiin.

Itsesääntely suojaa medianvapautta ja demokratiaa. Itsesääntelyn avulla mediat huolehtivat yhdessä journalistimin riippumattomuudesta ja totuudenmukaisuudesta.

Julkisen sanan neuvosto (JSN) on riippumaton ja puolueeton elin, joka valvoo, että suomalaiset tiedotusvälineet toimivat vastuullisesti ja noudattavat hyvää journalistista tapaa. Neuvosto ei ole viranomainen, vaan media-alan oma itsesääntelyelin, jossa edustettuina ovat sekä kustantajat, journalistit että yleisön edustajat. Kuka tahansa voi tehdä kantelun, jos kokee, että tiedotusväline on toiminut epäeettisesti tai virheellisesti.

Lisätietoa: www.jsn.fi

Haastateltavalla on oikeus tarkastaa lausumansa

Journalistin ohjeiden mukaan haastateltavalla on oikeus tietää etukäteen, onko keskustelu tarkoitettu julkaistavaksi vai käytetäänkö sitä taustatietona. Lisäksi haasteltavalle on kerrottava, missä asiayhteydessä lausumia käytetään ja missä haastattelu julkaistaan.

Haastateltavalla on oikeus pyytää omat lausumansa tarkastettavakseen ennen julkaisua. Pyyntöön on suostuttava, jos julkaisuaikataulun mahdollistaa. Haastateltavan on kommentoitava tekstiä toimituksen antamassa kohtuullisessa aikataulussa.

Tarkastusoikeus koskee vain omia lausumia, eikä se anna oikeutta muokata toimituksellista sisältöä. Lausuman julkaisemisen voi kieltää vain, jos olosuhteet ovat haastattelun jälkeen olennaisesti muuttuneet tai jos julkaiseminen olisi selvästi kohtuutonta uuden tiedon valossa.

Jos jutussa esitetään vakavaa kritiikkiä tai kielteistä julkisuutta tunnistettavissa olevaa henkilöä tai tahoa kohtaan, tälle on annettava mahdollisuus esittää oma näkemyksensä jo samassa yhteydessä. Mikäli tämä ei ole mahdollista, hänen kantansa on julkaistava mahdollisimman pian.

Lähdesuoja turvaa epäkohtien esilletulon

Lähdesuoja tarkoittaa toimittajan oikeutta suojella tietolähteensä henkilöllisyyttä. Käytännössä lähdesuoja tarkoittaa sitä, että jos joku antaa toimittajalle tietoa esimerkiksi väärinkäytöksistä kunnassa, toimittaja ei ole velvollinen kertomaan, kuka tiedon antoi – ei poliisille, ei tuomioistuimelle, eikä viranomaisille.

Lähdesuoja on tärkeä, koska se vahvistaa demokratiaa ja avoimuutta. Se suojaa henkilöitä, jotka haluavat paljastaa epäkohtia ja väärinkäytöksiä ilman pelkoa seurauksista. Näin se mahdollistaa esimerkiksi tutkivien journalistien tiedonhankintaa. Suomessa lähdesuoja on osa sananvapauden perusoikeussuojaa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella on vahvistanut lähdesuojan myös osaksi ihmisoikeussopimuksen turvaamaa ilmaisuvapautta.

Kunnissa tehdään päätöksiä, jotka vaikuttavat ihmisten lähiympäristöön, jokapäiväiseen elämään ja arkeen, joten on tärkeää, että epäkohtia voidaan tuoda esiin turvallisesti.

***Lähdesuoja mahdollistaa
esimerkiksi tutkivien
journalistien tiedonhankintaa.***

Toimitukset päättävät sisällöistä itse

Suomessa sananvapautta säätelee ensisijaisesti perustuslaki ja tarkemmin laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä. Lain mukaan tiedotusvälineillä on oikeus julkaista tietoja ja mielipiteitä ilman ennakkosensuuria.

Laki takaa toimituksille vahvan itsenäisen päätösvallan julkaistavista sisällöistä. Mitkään toimituksen ulkopuoliset tahot, kuten mainostajat, poliitikot, viranomaiset tai yritysjohtajat, eivät saa vaikuttaa journalistisiin sisältöihin. Sama palomuuuri koskee lehden omistajia ja lehtiyhtiön johtoa. Julkaisupäätökset tehdään aina toimituksissa päätoimittajan vastuulla.

Toimittajalla on oikeus hankkia tietoa avoimesti, mutta myös poikkeuksellisin keinoin, mikäli asia on yhteiskunnallisesti merkittävä. Esimerkiksi ääri liikkeen tekemisiä tutkiva toimittaja voi luoda itselleen valeprofiilin verkkoon ja esiintyä liikkeen kannattajana, jotta voisi saada tietoa sen toiminnasta. Hän voi osallistua keskusteluihin salanimellä ja käyttää anonymisoituja yhteyksiä, jotta hänen oikea henkilöllisyytensä ei paljastu.

Journalistinen media eroaa somesta

Journalistisen median ja sosiaalisen median palvelujen keskeisin ero liittyy julkaisijan vastuuseen. Jokaisella toimituksellisella julkaisulla ja verkkojulkaisulla on lain mukaan oltava vastaava toimittaja, eli päätoimittaja, joka vastaa julkaisun sisällöstä.

Sosiaalisen median alustoilla levitettävät sisällöt vaihtelevat laidasta laitaan, luotettavasta journalismista somevaikuttajien sisältöihin, piilomainontaan, salaliittoteorioihin ja vieraiden valtioiden tehtailemiin valeutisiin. Alustayhtiöt eivät kannu toimituksellista vastuuta, faktantarkistusta ei vaadita, ja käytännössä kuka tahansa voi väittää lähes mitä tahansa ilman todellisia seuraamuksia.

Journalismin rahoitus perustuu viime kädessä yleisön luottamukseen. Siksi sisältöjen luotettavuus on mediayhtiöille kaikki kaikessa. Sosiaalisen median yhtiöiden ansainta perustuu enemmän käyttäjien jakamien sisältöjen herättämiin tunteisiin. Tällöin tietojen paikkansa pitäminen ei ole ykkösasia.

Paras keino torjua disinformaatiota ja propagandaa on huolehtia, että tarjolla on riittävästi oikeaa tietoa. Internetissä on olennaista osata erottaa luotettavat tiedontuottajat muista. Kansalaisten media- ja informaatiolukutaitoa on vahvistettava, jotta he ymmärtävät journalismin arvon ja tunnistavat journalistisella vastuulla toimivat mediat.

Yli puolet 13–18-vuotiaista nuoris-
ta seuraa uutisia Tiktokin kautta.
Alustasta on tullut nuorille
tärkein väylä uutisiin. Kun seuraa
uutisia somen kautta, keskeiseksi
nousee taito osata erottaa luotet-
tavat journalistiset mediasisällöt
kaiken muun sisällön seasta.

*Nuoret ja uutismediasuhde
-tutkimus, Kantar Media 2025*

*Lisätietoa medialukutaidosta:
www.tunnistajournalismi.fi*

Julkiset tiedot ovat jokaisen oikeus

” Julkisuus mahdollistaa vaikuttamisen päätösten valmisteluun ja viranomaisten toiminnan arvioinnin. Se on myös omiaan vahvistamaan luottamusta julkisen vallan käyttöön. Jokaisella on oikeus saada tieto viranomaisen asiakirjasta ja tietojärjestelmästä, ellei julkisuutta ole lailla erikseen rajoitettu.

OLLI MÄENPÄÄ

HALLINTO-OIKEUDEN EMERITUSPROFESSORI
HELSINGIN YLIOPISTO

KUVA: H. PELTOLA /
SUOMEN DIGITUOTE OY

Viranomaisten asiakirjat ovat lähtökohtaisesti julkisia

Sananvapaus on avoimen demokraattisen yhteiskunnan ydintä. Siihen kuuluu jokaisen oikeus vastaanottaa tietoa. Suomen perustuslaissa ja julkisuuslaissa säädetään julkisuusperiaatteesta. Sen mahdollisimman laaja soveltaminen vahvistaa sananvapautta.

Perustuslain mukaan viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.

Julkisuuslain mukaan viranomaisten asiakirjat ovat julkisia, jollei siinä tai muussa laissa erikseen toisin säädetä.

Julkisuuslaissa säädettyjen tiedonsaantioikeuksien ja viranomaisten velvollisuuksien tarkoituksena on toteuttaa avoimuutta viranomaisten toiminnassa. Ne antavat yksilöille ja yhteisöille mahdollisuus valvoa julkisen vallan ja julkisten varojen käyttöä, muodostaa vapaasti mieltäpiteensä sekä vaikuttaa julkisen vallan käyttöön ja valvoa oikeuksiaan ja etujaan.

Laki velvoittaa viranomaisia jakamaan tietoa

Julkisuuslaissa viranomaisella tarkoitetaan myös hyvinvointialueen ja hyvinvointiyhtymän viranomaisia sekä kunnallisia viranomaisia.

Oikeus saada tietoja viranomaisten asiakirjoista on perusoikeus, jota viranomaisten on toiminnassaan edistettävä. Julkisuuslaissa ei säädetä vain oikeudesta saada tietoa asiakirjoista, vaan siinä säädetään myös viranomaisen velvollisuudesta tuottaa ja jakaa tietoa.

Julkisuuslain mukaan viranomaisen on muun muassa edistettävä toimintansa avoimuutta, tiedotettava toiminnastaan ja palveluistaan sekä yksilöiden ja yhteisöjen oikeuksista ja velvollisuuksista toimialaansa liittyvissä asioissa.

Viranomaisten on myös huolehdittava siitä, että yleisön tiedonsaannin kannalta keskeiset asiakirjat tai niitä koskevat luettelot ovat tarpeen mukaan saatavissa kirjastoissa tai yleisissä tietoverkoissa taikka muilla yleisön helposti käytettävissä olevilla keinoilla.

Tietopyynnön voi tehdä kuka tahansa

Median edustajien pääsy viranomaisten asiakirjoihin ja niiden sisällön uutisointi palvelevat sananvapautta ja yksilöiden tiedonsaantioikeutta. Lain mukaan kellä tahansa on oikeus pyytää tietopyynnöllä kunnan ja muiden viranomaisten tietoja. Tavallisesti tätä tekee yleisön puolesta työtään tekevä journalisti.

Tietopyynnön kohteena voi olla viranomaisen yksittäinen tieto, tiettyjä tietosisältöjä sisältävä asiakirja tai laajempi viranomaisaineisto. Tietopyyntö on yksilöitävä niin, että viranomainen kykenee paikallistamaan pyydetyn tiedon.

Tietopyyntö tehdään yleensä kirjallisesti esimerkiksi sähköpostilla viranhaltijalle tai viranomaisen kirjaamoon, mutta se voi olla myös suullinen.

Tietopyyntö kohdistuu viranomaisen olemassa olevaan tietoaineistoon. Viranomaisella on kuitenkin myös velvollisuus antaa tietoja merkittävistä asioista, vaikkei niistä olisi vielä laadittu valmiita asiakirjoja.

Viranomaisella on myös velvollisuus antaa tietoja merkittävistä asioista, vaikkei niistä olisi vielä laadittu valmiita asiakirjoja.

Tiedot on luovutettava viivytyksettä

Viranomaisen joko luovuttaa tietopyynnöllä pyydetty tiedot, pyytää pyyntöön tarkennusta tai perustelee julkisuuslailla, miksi tietoa ei voida antaa. Mikäli pyytäjä haluaa, asiasta on annettava päätös, josta voi valittaa. Jos tietopyyntö kaipaa tarkennusta, viranomaisen on tarjottava auttamaan tietopyynnön yksilöinnissä esimerkiksi rekisteriensä avulla.

Tietopyyntöön on hallintolain mukaan vastattava välittömästi. Pyydetty tieto on luovutettava julkisuuslain mukaan viivytyksettä ja viimeistään kahdessa viikossa.

Mikäli pyydetty asiakirja on julkinen viranomaisen asiakirja, se täytyy luovuttaa pyytäjälle. Jos kyseessä on hyvin laaja asiakirja, viranomaisen voi pyytää tietopyytäjää yksilöimään, mitä tietoa hän tarkalleen hakee.

Julkisuuslain edellyttäessä viranomaisen voi kieltäytyä luovuttamasta pyydettyä aineistoa kokonaisuudessaan. Tällöin pyytäjälle luovutetaan vain mahdolliset aineistoon kuuluvat julkiset tiedot. Viranomaisen on kysyttävä, haluaako tietopyytäjä ratkaisusta valituskelpoisen päätöksen, ja annettava tieto käsittelyn mahdollisista maksuista.

1	U	U	T	I	S	M	E	D	I	A										
	2	U	U	T	I	S	E	R	Ä	M	A	A								
	3	L	U	O	T	T	A	M	U	S										
	4	T	I	E	T	O	P	Y	Y	N	T	Ö								
	5	J	U	L	K	I	S	U	U	S	L	A	K	I						
	6	J	O	U	R	N	A	L	I	S	M	I								
		7	S	A	N	A	N	V	A	P	A	U	S							
		8	I	T	S	E	S	Ä	Ä	N	T	E	L	Y						
	9	L	E	H	D	I	S	T	Ö	N	V	A	P	A	U	S				
	10	J	U	L	K	A	I	S	U	P	Ä	Ä	T	Ö	S					

- ➔ Rapautuu nopeasti, jos kansalaiset eivät saa riittävästi tietoa päätöksenteosta ja sen vaikutuksista.

Avoim tiedonkulku on kaikkien etu. Kun viranhaltijat, päättäjät ja journalistit ymmärtävät toistensa toimintaa, syntyy luottamusta, yhteistyötä ja ennen kaikkea kuntalaisia palvelevaa tietoa. Avoimuus vahvistaa demokratiaa ja lisää kansalaisten mahdollisuuksia osallistua.

Tämä opas tarjoaa näkökulmia siihen, miten julkinen sektori ja tiedotusvälineet voivat toimia omissa rooleissaan läpinäkyvästi ja vastuullisesti, tuottaen luotettavaa tietoa julkisista palveluista ja päätöksenteosta.

Me tunnemme uutismedian.